

УДК 341.217

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.29>*Д. В. Тробюк*

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОТРИМАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТАХ
ПРЕДСТАВНИКАМИ СИЛ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Постановка проблеми. Сучасні глобальні виклики, зокрема збройні конфлікти, агресія з боку російської федерації, терористична діяльність та інші загрози національній безпеці, ставлять перед Україною низку завдань щодо забезпечення безпеки та оборони на всіх рівнях. Питання правових засад службової діяльності та дотримання прав людини під час несення служби на блокпостах представниками сил сектора безпеки та оборони в умовах правового режиму воєнного стану, набуло своєї пікової актуальності та є одним із основних інструментів, який дозволяє державі в рамках правового поля оперативно реагувати на надзвичайні загрози та координувати їх діяльність. Україна, що перебуває з 2014 року в умовах війни з росією, потребує не тільки фортифікованого захисту кордонів і територіальної цілісності, а й зміцнення та вдосконалення правової системи та чіткої регламентації засад діяльності силовиків на блокпостах.

Одним із важливих елементів, що забезпечують стабільність та безпеку в умовах воєнного стану, є несення служби на блокпостах об'єктах, на яких здійснюється контроль за переміщенням осіб, транспорту, а також перевірка наявності відповідних дозволів. Вони є важливим елементом інфраструктури оборонної системи країни, оскільки виконують функції не лише з безпеки, але й з охорони державного кордону, контролю за переміщенням осіб, вантажу, а також упередження незаконних дій на території країни.

Службова діяльність на блокпостах в умовах воєнного стану потребує чіткого правового регулювання, що гарантує правильне застосування законів і норм, а також забезпечує баланс між необхідністю забезпечення безпеки в глобальному аспекті та правами людини. Складовою цього процесу є взаємодія силових структур України, зокрема Збройних Сил, Національної поліції, Національної гвардії, Служби безпеки, інших органів безпеки та місцевих органів влади, з метою належної організації виконання завдань на блокпостах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питання правових засад службової діяльності сил сектора безпеки та оборони на блокпостах займається багато правників, науковців та дослідників сучасності, зокрема: С.А. Комісаров, Ю.М. Великий, Л.О. Махова, В.Я. Покайчук, В.Д. Поливанюк, О.О. Мислива, С.А. Миронюк, В.В. Фурса; В.В. Біліченко, Є.С. Гіденко, А.Д. Наточій, Д.Г. Тінін та інші.

Метою наукової публікації є аналіз міжнародного досвіду, фактичного стану та змісту нормативно-правових актів, які регулюють питання засад службової

діяльності сил сектору безпеки та оборони на блокпостах в умовах воєнного стану в Україні, визначення проблем та викликів, що виникають в ході організації роботи блокпостів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст.1 Конституції, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, а територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. У ст. 17 зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їхній діяльності. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей. На території України забороняється створення і функціонування будь яких збройних формувань, не передбачених законом, не допускається розташування іноземних військових баз. У ст. 65 зазначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Вказані положення у своїй сукупності виступають основою нормативно-правових актів, що регламентують діяльність, пов'язану із несенням служби на блокпостах [1].

Через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну задля припинення незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин, наркотичних засобів та психотропних речовин, контрабанди, протидії диверсійній та терористичній діяльності ворожих спецслужб, виявлення та затримання осіб, які перебувають у розшуку, а також для охорони публічного порядку та безпеки країни постало питання обладнання блокпостів.

Блокпост – це дорожній укріплений контрольно-пропускний пункт із озброєною охороною, здатний самостійно тримати кругову оборону. Блокпост встановлюється на в'їзді/виїзді (вході/виході) на територію/з території, де введено воєнний стан та запроваджено комендантську годину. Там облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, що виконує завдання на блокпосту. Серед блокпостів виділяють: постійні (стаціонарні), тимчасові та рухомі (мобільні). Вони відрізняються рівнем огляду, враховуючи службово-бойове завдання та району виконання завдань додатково можуть розміщатися приховані та спровоковані блокпости. Блокпост встановлюється для підтримання особливого періоду, режиму в'їзду та виїзду; перевірки, огляду та реєстрації всього руху людей, майна та транспортних засобів до і від контрольованої зони, а також у зоні відповідальності; заборони поставок зброї, боєприпасів

та вибухівок, а також вільному пересуванню екстремістів, терористів, диверсійно розвідувальних груп, осіб, оголошених у розшук у зоні відповідальності; ведення розвідки, зовнішньої ізоляції району дій ворога, незаконних збройних формувань, своєчасного виявлення їх пересування, шляхів можливого виходу бойовиків із районів їх зосередження, ізоляції й позбавлення доступу до джерел постачання, блокування дороги. Мережа блокпостів ускладнює діяльність диверсійних, терористичних груп [2].

Організація несення служби на блокпостах регламентується: Конституцією України, ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про національну поліцію», Тимчасовим порядком контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, Порядком встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, тощо.

Воєнний стан є особливим правовим режимом, вводиться державою у випадку загрози національній безпеці або в разі агресії з боку іншої держави. В Україні воєнний стан регулюється кількома основними нормативно-правовими актами, серед яких найважливішими є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші законодавчі та підзаконні акти, що забезпечують правову основу для введення воєнного стану та регулювання діяльності органів влади та силових структур під час його дії.

Конституційні засади введення воєнного стану регламентуються ст.106 Конституції України. Введення воєнного стану є компетенцією Президента України, який за поданням Ради національної безпеки і оборони має право запропонувати Верховній Раді введення воєнного стану на певній території країни або в усій державі. Процедура введення воєнного стану передбачає, що Президент подає указ до ВРУ, яка має затвердити цей указ. Після ухвалення Указу, він стає обов'язковим для виконання усіма органами державної влади та іншими організаціями. Конституція України визначає також основні обмеження, що можуть бути застосовані в умовах воєнного стану, зокрема обмеження прав і свобод громадян, використання військових формувань для забезпечення правопорядку та інших заходів з оборони держави.

Важливим джерелом, що здійснює нормативно-правове регулювання діяльності щодо несення служби на блокпостах, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який встановлює порядок введення та скасування воєнного стану, визначає основні засоби його реалізації, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. У ст. 8 Закону закріплені заходи правового режиму воєнного стану, зокрема: встановлення у порядку, визначеному КМУ, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; перевірка у порядку, визначеному КМУ, документів у осіб,

проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу/вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України, тощо.

У ст. 16 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вказано, що за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їхнім призначенням та специфікою діяльності. Фактично безпосередньо регламентує діяльність щодо несення служби на блокпостах не лише поліцейськими, а і будь-якими правоохоронними органами. Ст.18 Закону зазначає, що порядок взаємодії військового командування та військових адміністрацій із міністерствами, центральними органами виконавчої влади щодо забезпечення додержання правового режиму воєнного стану, захисту безпеки громадян, інтересів держави, а також підпорядкування їм інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів або їх з'єднань, військових частин, установ та організацій визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України [3].

Джерелом, що регламентує несення поліцейськими служби на блокпосту, є ЗУ «Про Національну поліцію», що визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України, регламентує заходи, що можуть застосовуватися поліцейськими під час несення служби на блокпосту. Ст.32 зазначає випадки, коли поліцейські можуть перевірити документи у особи. Ст.33 дозволяє опитати особу, ст. 34 провести поверхневу перевірку та огляд, у ст.37 містяться обмеження пересування особи чи транспорту, ст. 40 дає можливість застосувати технічні засоби, у ст.ст.42–46-1 вказана правомірність застосування заходів примусу [4].

Ще одним нормативним актом, що регламентує несення служби на блокпостах, є Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан. Цей Порядок визначає процедуру встановлення заходів особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або її окремих місцевостях, де введено воєнний стан, що здійснюються військовим командуванням разом із військовими адміністраціями самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів АРК, органів місцевого самоврядування. Цей Порядок також містить визначення поняття «блокпост» – як посилений контрольно-пропускний пункт, що за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпе-

чення життєдіяльності особового складу, що виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, що відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Порядок визначає права та обов'язки службовців на блокпосту, та алгоритми їхньої діяльності [5].

Ефективність служби на блокпостах багато в чому залежить від налагодженої взаємодії між різними державними органами, зокрема між Збройними Силами України, Національною поліцією, Службою безпеки України та органами місцевого самоврядування. Ці органи мають спільно визначати завдання та координувати свою діяльність на територіях, де діють блокпости. Особливо важливою є взаємодія під час евакуації цивільного населення з районів бойових дій або в разі надзвичайних ситуацій. Також необхідно співпрацювати з органами місцевого самоврядування для забезпечення безпеки на територіях, що перебувають під контролем держави.

Організація служби на блокпостах вимагає дотримання чітких процедур і стандартів. Зазвичай, блокпости оснащуються необхідним технічним обладнанням, таким як метало детектори, рентгенівські сканери, мобільні засоби для перевірки документів та інші засоби контролю.

Особливу увагу необхідно приділяти питанням безпеки, адже під час перевірки транспортних засобів або осіб можуть виникати ситуації, що потребують застосування сили. Для цього важливо, щоб персонал блокпостів мав належну підготовку та розумів межі дозволеного використання сили, зокрема у випадках самооборони або захисту території.

Крім того, актуальним аспектом є психологічна підготовка військовослужбовців та правоохоронців, що несуть службу на блокпостах. Вони повинні мати навички ефективної комунікації з цивільним населенням, особливо у стресових ситуаціях, що можуть виникати під час перевірок.

Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, – розглянемо як наступне джерело, що здійснює нормативно правове регулювання діяльності несення служби на блокпостах. Документ визначає окремі питання здійснення контролю за переміщенням через лінію зіткнення та/або в її межах в районі проведення воєнної операції на території Донецької та Луганської областей осіб, у тому числі транспортних засобів, за допомогою яких вони переміщуються, а також види блокпостів, контрольних пунктів в'їзду-виїзду, порядок їхнього функціонування, правила їх перетинання. Незважаючи на те, що зазначений Тимчасовий порядок переважно спрямований та направлений на регулювання несення служби на блокпостах у зоні антитерористичних операцій та операцій об'єднаних сил, його положення безпосередньо використовуються і під час несення служби на блокпостах в умовах воєнного стану. Документ містить ряд термінів та визначень, у тому числі термін «блокпост», як загороджувальний пункт у визначеному місці (на ділянці місцевості, у споруді або їх комплексі) в районі проведення антитерористичної операції (далі – АТО), призначений для контролю за рухом людей, транспортних засобів, перевірки в осіб документів, що посвідчують особу, особистого огляду осіб і огляду

речей, що при них знаходяться, огляду транспортних засобів та речей, що ними перевозяться, з метою запобігання несанкціонованому проникненню осіб на тимчасово неконтрольовану територію, проникненню з тимчасово неконтрольованої території учасників не передбачених законом збройних (воєнізованих) формувань, а також ввезення (вивезення) до/з району проведення АТО предметів і речовин, вилучених із цивільного обігу або обмежених в обігу; оборони сил та засобів, залучених до проведення АТО, від протиправних посягань із боку не передбачених законом збройних (воєнізованих) формувань. Тимчасовий порядок складається із 10 розділів, один із яких присвячений безпосередньо блокпостам. Так, у Розділі II Тимчасового порядку вказано, що блокпости за своїм місцезонаштуванням, рівнем контролю за пересуванням осіб, вантажообігу, транспортних засобів поділяються на блокпости першого та другого рубежів з особливостями функціоналу перевірки: під час прямування з тимчасово неконтрольованої території та під час прямування до тимчасово неконтрольованої території [6].

На рівні підзаконних актів, зокрема, важливою є Інструкція з організації служби на блокпостах, яка визначає процедури перевірки осіб, автомобілів та вантажів, порядок огляду транспорту та осіб, а також вимоги до поведінки персоналу блокпостів. Це забезпечує дотримання законодавчих вимог і прав людини під час виконання службових обов'язків на блокпостах.

Правовий статус військовослужбовців та правоохоронців, які виконують обов'язки на блокпостах, визначається через взаємодію між різними органами влади та безпеки, зокрема між Збройними Силами України, Національною поліцією та Службою безпеки України. Діяльність сил сектору безпеки та оборони на блокпостах є складною і багатоаспектною, оскільки потребує не лише фізичної присутності сил, але й чіткої організації та координації між різними державними структурами. Важливим є також норма, яка регулює можливість тимчасового обмеження на права і свободи громадян, зокрема, право на вільне пересування. Ці обмеження є необхідними для забезпечення національної безпеки, але повинні бути чітко визначені в законодавстві і застосовуватися з дотриманням принципів пропорційності та необхідності. Важливою проблемою залишається забезпечення балансування між національною безпекою та правами людини. Необхідно враховувати, що незаконні або надмірні обмеження прав громадян можуть призвести до порушень основоположних прав, таких як право на недоторканність особи або право на захист від незаконних дій з боку держави. Для попередження таких порушень важливо визначити чітку відповідальність за дії, які суперечать законам, міжнародним стандартам та моральним нормам.

Адміністративна відповідальність: якщо порушення прав громадян під час перевірки на блокпостах носить менш серйозний характер, але все ж порушує законодавство, силовики можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності (штрафи, попередження чи дисциплінарні стягнення, такі як позбавлення премій або переведення на менш відповідальну роботу).

Кримінальна відповідальність: серйозні порушення прав людини (застосування незаконної сили, тортури, незаконне затримання чи обшук, крадіжки або інші злочини), винні особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності

(може включати позбавлення волі, значні штрафи та інші покарання, передбачені Кримінальним кодексом України).

Дисциплінарна відповідальність: військовослужбовці та правоохоронці, які порушують дисципліну на блокпостах, притягуються до відповідальності (попередження, догани, пониження в посаді або звільнення).

Міжнародна відповідальність: у випадках серйозних порушень прав людини, які можуть бути класифіковані як військові злочини (наприклад, навмисні вбивства, знущання чи використання тортур), особи, що порушують міжнародні норми, можуть бути притягнуті до міжнародної відповідальності в межах міжнародних судів, зокрема Міжнародного кримінального суду.

Цивільні особи, що потрапляють на блокпости, можуть бути перевірені на відповідність вимогам, визначеним у законодавстві воєнного стану. Водночас вони мають певні права, які повинні бути захищені під час проходження через блокпости. В умовах воєнного стану особи, які проходять через блокпости, мають право: на інформацію щодо причин та порядку перевірки; на повагу до своєї гідності і недоторканності, навіть у разі перевірок або обшуків; на захист своїх прав, у разі порушення прав або незаконних дій з боку службовців, через звернення до керівництва або судові органи; на надання правової допомоги у разі потреби [7].

Водночас громадяни, які потрапляють на блокпости, мають виконувати певні обов'язки: пройти перевірку документів і транспортних засобів за запитом службовців; виконувати вказівки службовців, якщо це не суперечить їхнім правам; не створювати перешкоди для виконання службових обов'язків правоохоронними органами і військовослужбовцями; підкорятися вимогам безпеки на блокпостах, таким як зупинка на вимогу, надання документів, дотримання дистанції. Проте, незважаючи на обов'язки цивільних осіб, важливо враховувати, що в умовах воєнного стану державні органи повинні забезпечити баланс між безпекою та захистом основних прав людини. Наприклад, перевірки не повинні порушувати право на недоторканність особи або призводити до необґрунтованих обмежень свободи.

Оскільки діяльність на блокпостах в умовах правового режиму воєнного стану пов'язана з можливими порушеннями прав людини, важливо створити механізми контролю за дотриманням прав громадян та військовослужбовців. Це може включати: *встановлення незалежних спостерігачів* (оскільки блокпости можуть бути джерелом порушень прав, залучення представників правозахисних організацій або міжнародних спостерігачів може допомогти забезпечити прозорість дій силових структур); *покращення механізмів реагування на скарги* (створення системи скарг і звернень, де громадяни можуть подати заяву у випадку порушення їхніх прав під час проходження блокпостів); *навчання з міжнародних та національних стандартів прав людини, особливо в умовах правового режиму воєнного стану*.

В умовах воєнного стану міжнародно-правові норми відіграють важливу роль у регулюванні діяльності блокпостів. Вони допомагають забезпечити баланс між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням міжнародних стандартів прав людини, а також зберігають законність дій державних органів в умовах збройного конфлікту.

Під час воєнного стану Україна зобов'язана дотримуватися низки міжнародних договорів, що мають вплив на діяльність сил сектору безпеки та оборони, зокрема в контексті функціонування блокпостів, серед яких:

Женевські конвенції 1949 року та їх додаткові протоколи, що встановлюють норми, що захищають осіб, які не беруть участь у бойових діях, зокрема цивільних осіб, поранених, хворих та військовополонених. Гарантують недоторканність та забороняють жорстоке поводження з людьми, що потрапили в ситуацію конфлікту, зокрема при перевірці на блокпостах.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966). Цей документ закріплює основні права людини, зокрема право на свободу та особисту недоторканність, право на свободу пересування, а також право на захист від незаконних арештів та затримань. Порушення цих прав може мати міжнародні наслідки для держави.

Європейська конвенція з прав людини. Згідно угоди, особи, що потрапляють під контроль правоохоронних органів або військових, повинні мати право на справедливе судове розгляд і можливість оскаржити будь-яке незаконне затримання чи обшук.

Конвенція ООН проти тортур і інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання – встановлює заборону на застосування тортур, знущань та жорстокого поводження з цивільними, що важливо для дотримання прав під час служби на блокпостах.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) є одним з основних механізмів, що регулює поведінку держав в умовах збройного конфлікту. Воно включає правила, які повинні дотримуватися всі сторони конфлікту, щоб мінімізувати страждання цивільного населення та військових осіб.

Принципи гуманності та пропорційності. Діяльність на блокпостах повинна бути в межах гуманності та пропорційності, що означає, що обмеження прав і свобод осіб на блокпостах має бути мінімальним і лише в тих випадках, коли це необхідно для забезпечення національної безпеки.

Заборона на насильницькі методи допиту. МГП також забороняє застосування насильства та тортур до осіб, що потрапляють в зону конфлікту. Це означає, що військові та правоохоронці на блокпостах не мають права застосовувати будь-які жорстокі чи принижуючі методи контролю при перевірці осіб чи транспортних засобів.

Незалежні спостерігачі. МГП передбачає наявність незалежних органів спостереження за ситуацією в зонах конфлікту. Це дозволяє забезпечити прозорість діяльності військових та правоохоронців на блокпостах, а також попередити можливі порушення прав людини.

Під час воєнного стану діяльність блокпостів може потрапити під контроль міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ або Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), які мають мандат для спостереження за дотриманням гуманітарного права в умовах війни.

Організація Об'єднаних Націй здійснює моніторинг ситуації в зонах збройних конфліктів і може втручатися в разі порушення міжнародних стандартів, зокрема

у випадках масових порушень прав людини, таких як незаконні затримання чи порушення прав на свободу пересування.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі займається спостереженням за ситуацією в країнах, де є загроза безпеці або конфлікти. Вона також має механізми для моніторингу дотримання прав людини на блокпостах і може виступати посередником у випадках порушень.

Міжнародний комітет Червоного Хреста забезпечує гуманітарну допомогу і надає допомогу особам, що потрапили в зону конфлікту; здійснює моніторинг за дотриманням стандартів гуманітарного права, зокрема в контексті поводження з військовополоненими та цивільними.

В умовах воєнного стану на блокпостах можуть виникати проблеми, що стосуються дотримання міжнародних стандартів прав людини. Однією з головних проблем є необхідність забезпечення балансу між безпекою та дотриманням прав людини. Протягом бойових дій порушення прав можуть бути не тільки результатом недбалості, а й свідомим порушенням законодавства. Крім того, виклики можуть виникати через:

- невідповідність між національними і міжнародними стандартами;
- відсутність чіткої процедури моніторингу прав людини;
- політичні та соціальні фактори [8].

Правове регулювання діяльності сил сектору безпеки на блокпостах є одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки та дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Незважаючи на існуючі нормативно-правові акти та процедури, що регулюють таку діяльність, є низка аспектів, які потребують вдосконалення для більш ефективного і справедливого виконання службових обов'язків. Однією з основних проблем є деяка невідповідність між національними нормативно-правовими актами та міжнародними стандартами, зокрема в контексті обмеження прав та свобод громадян у період воєнного стану. Для вдосконалення правового регулювання необхідно:

розробити детальні інструкції щодо поведінки на блокпостах, які повинні містити конкретні рекомендації щодо застосування сили, перевірки документів, обшуку транспорту та пасажирів. Це дозволить запобігти різноманітним правопорушенням і неузгодженості в діяльності силових структур;

у разі введення воєнного стану особливо ретельно переглянути законодавство про обмеження прав громадян, яке повинно чітко визначати межі застосування обмежень прав, зокрема на свободу пересування, особисту недоторканність, права на конфіденційність та інші права, передбачені міжнародними угодами;

розробити конкретні правові норми, що стосуються діяльності блокпостів, не тільки визначення процедур контролю за особами та транспортом, а й захисту прав громадян, встановлення чітких критеріїв для застосування заходів примусу та превентивних заходів;

забезпечити якісну підготовку та навчання персоналу, який залучається до виконання завдань на блокпостах, зокрема з основ прав людини, міжнародного гуманітарного права, а також з етики та психології поведінки під час виконання службових обов'язків. Це дозволить зменшити кількість випадків неправомірного застосування сили та інших порушень прав громадян;

при підготовці особового складу приділити особливу увагу реальними сценаріям, що виникають на блокпостах, ситуаціям, що можуть призвести до порушень прав, таких як агресія з боку цивільних осіб, застосування сили в умовах стресу та обмежених ресурсів;

проводити навчання з особливостей надання першої допомоги та медичних процедур;

залучити громадські організації до моніторингу діяльності блокпостів, розширити участь правозахисних та громадських організацій у спостереженні за дотриманням прав людини на блокпостах. Реалізація через створення незалежних груп спостереження, які мали б доступ до блокпостів і могли б зафіксувати порушення прав громадян;

створити механізми для анонімного подання скарг на порушення прав, що стосуються діяльності блокпостів. Це може бути реалізовано через спеціальні онлайн-платформи або гарячі лінії, де громадяни можуть повідомляти про будь-які порушення без побоювання за свою безпеку;

використовувати безконтактні способи перевірки документів, зокрема через електронні бази даних, що дозволяє знижувати час, витрачений на перевірку, та зменшувати ризик зловживань, а також системи автоматичного моніторингу, засобів відеофіксації, систем автоматичного розпізнавання номерних знаків та технологій для ідентифікації осіб, що дозволить значно зменшити ймовірність порушень при перевірці транспортних засобів та осіб;

створити спеціальні цифрові платформи для миттєвого обміну інформацією між різними правоохоронними органами та службами безпеки, що дозволить оперативніше реагувати на ситуації та запобігати порушенням під час перевірки;

чітко визначити систему відповідальності за порушення прав громадян та за неналежне виконання службових обов'язків, створити механізм правової захищеності представників сил сектора безпеки та оборони, які виконують завдання на блокпостах. Розробити стандарти/процедури для притягнення до відповідальності силовиків, що порушують права громадян;

надати доступ до правової допомоги військовослужбовцям та правоохоронцям, якщо вони стали об'єктом неправомірних звинувачень чи порушень їхніх прав, що сприяє ефективності роботи на блокпостах і підвищує довіру до правоохоронних органів

Висновки. Під час введення воєнного стану діяльність сил сектору безпеки, зокрема на блокпостах, набуває особливої значущості для забезпечення національної безпеки та правопорядку в країні. Правові засади, які регулюють діяльність блокпостів, повинні забезпечувати належний баланс між безпекою та дотриманням прав людини, враховуючи специфіку воєнного стану. Аналіз правових норм, що стосуються діяльності на блокпостах, показує, що існують певні проблеми, пов'язані з недостатньо чіткими і детальними регламентами, які б чітко визначали межі дії службовців і гарантували дотримання прав громадян. Водночас практична реалізація правових норм виявляє необхідність покращення підготовки персоналу, вдосконалення організаційних процесів на блокпостах, а також розширення можливостей для незалежного моніторингу діяльності сил сектору безпеки.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що для забезпечення належної роботи блокпостів під час воєнного стану важливо проводити комплексні заходи, що охоплюють правову, організаційну та технологічну складову. Удосконалення цих аспектів дозволить значно підвищити ефективність і правомірність дій сил сектору безпеки, забезпечити захист прав громадян та створити умови для стабільності і безпеки в країні.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020р. №573 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-p#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
5. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>.
6. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: наказ першого заступника керівника антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) від 14.04.2017 № 222ог. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v222_950-17#Text.
7. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
8. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Аналіз законодавства у сфері обмежень права на приватність в умовах воєнного стану – 2024. – URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Preview_Limit_privacy_A4.pdf

Анотація

Тробюк Д. В. Правові засади службової діяльності та дотримання прав людини під час несення служби на блокпостах представниками сил сектору безпеки та оборони в умовах правового режиму воєнного стану. – Стаття.

У статті розглянуто правові засади службової діяльності та дотримання прав людини під час несення служби на блокпостах представниками сил сектору безпеки та оборони в умовах правового режиму воєнного стану. Проведений аналіз міжнародного досвіду, фактичного стану та змісту нормативно-правових актів, що регулюють питання засад службової діяльності сил сектору безпеки та оборони на блокпостах в умовах воєнного стану в Україні. Особливу увагу приділено аспекту дотримання прав людини при здійсненні контролю силами сектору безпеки та оборони.

Актуальність проблеми полягає у тому, що в умовах воєнного стану забезпечення безпеки на блокпостах потребує особливої уваги з огляду на ризики порушень прав громадян, корупційні прояви, а також недостатній рівень правової обізнаності та професіоналізму осіб, що несуть службу. Особливо важливою є роль правових засад, які повинні бути чітко визначені та адаптовані до умов сучасних загроз.

Запропоновані пропозиції щодо забезпечення належної роботи блокпостів під час воєнного стану через проведення комплексних заходів, що охоплюють правову, організаційну та технологічну складову. Врахування цих вимог дозволить значно підвищити ефективність і правомірність дій сил сектору безпеки та оборони в забезпеченні захисту прав громадян та створенні умов для стабільності і безпеки в країні.

В результаті дослідження підняті проблеми, що стосуються дотримання міжнародних стандартів прав людини; покращення співпраці та взаємодії державних та міждержавних органів; за відсутності

чіткої структурної визначеності, зроблено висновок про необхідність вдосконалення правових норм і процедур, які регулюють діяльність на блокпостах, з метою забезпечення ефективного контролю та захисту прав громадян в умовах воєнного стану.

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, блокпост, сили сектору безпеки та оборони, службова діяльність, права людини.

Summary

Trobyuk D. V. Legal principles of service and observance of human rights during service at checkpoints by representatives of the security and defense sector forces under the legal regime of martial law. – Article.

The article examines the legal principles of service and observance of human rights during service at checkpoints by representatives of the security and defense sector forces under the legal regime of martial law. An analysis of international experience, the actual state and the content of regulatory and legal acts regulating the issues of the principles of service of the security and defense sector forces at checkpoints under martial law in Ukraine was conducted. Special attention is paid to the aspect of observance of human rights when exercising control by the security and defense sector forces.

The relevance of the problem lies in the fact that under martial law, ensuring security at checkpoints requires special attention due to the risks of violations of citizens' rights, corruption, as well as the insufficient level of legal awareness and professionalism of persons serving. The role of legal principles is particularly important, which must be clearly defined and adapted to the conditions of modern threats.

Proposals are made to ensure the proper operation of checkpoints during martial law through comprehensive measures covering the legal, organizational and technological components. Taking these requirements into account will significantly increase the effectiveness and legitimacy of the actions of the security and defense sector forces in ensuring the protection of citizens' rights and creating conditions for stability and security in the country.

As a result, problems were raised regarding compliance with international human rights standards; improving cooperation and interaction between state and intergovernmental bodies; in the absence of clear structural certainty, a conclusion was drawn about the need to improve legal norms and procedures that regulate activities at checkpoints in order to ensure effective control and protection of citizens' rights under martial law.

Key words: legal regime of martial law, checkpoint, security and defense sector forces, service, human rights.